

Тема 4. Міжбюджетні відносини

Питання: Механізм вирівнювання за рахунок дотацій; Порядок та умови надання субвенцій.

Теоретичні відомості.

У фінансовому потенціалі окремих територій будь-якої країни є розбіжності. У формуванні доходної бази бюджетів і можливостях задоволення місцевих потреб є особливості, тому видатки місцевих бюджетів у зіставленні з кількістю населення можуть значно відрізнятись за адміністративно-територіальними одиницями.

Як відомо, в Конституції України закріплені рівні можливості для всіх громадян у здійсненні своїх прав, незалежно від того, на якій території вони проживають. Сплачуючи однакові податки, громадяни вправі розраховувати на однаковий рівень надання суспільних послуг, фінансування яких забезпечується переважно за рахунок бюджетних коштів.

Термін «вирівнювання» вперше з'явився у Законі України «Про бюджетну систему України» (1995 р.), У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) він трансформувався у «бюджетне вирівнювання». На практиці часто застосовують поняття «фінансове регулювання». Плутанина з використанням цих термінів пов'язана з відсутністю їхнього чіткого тлумачення в законодавстві.

Фінансове вирівнювання – приведення у відповідність витрат місцевих бюджетів до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на одного мешканця, ліквідація диспропорцій у здійсненні бюджетних видатків за окремими територіями.

Враховуючи, що в нас нині не розроблено державних соціальних гарантій, **метою** фінансового вирівнювання є наближення видатків місцевих бюджетів з розрахунку на одну особу населення до середнього рівня видатків у країні.

Фінансове вирівнювання спрямоване на нівелювання (в певних межах) таких відхилень, оскільки їхня наявність створює неоднакові умови для задоволення гарантованих державою соціальних, адміністративних та інших послуг.

Головним інструментом проведення фінансового вирівнювання є бюджетні трансферти.

Основні принципи фінансового вирівнювання:

- врахування розбіжностей, пов'язаних з об'єктивними обставинами, в економічному та соціальному розвитку територій, особливостей їхнього місцезнаходження, природно-кліматичних, екологічних, демографічних та інших умов;
- визначення критеріїв і переліку депресивних територій, які потребують додаткових фінансових ресурсів;
- вирівнювання доходів місцевих бюджетів як необхідної умови створення рівних можливостей для функціонування всіх територіальних громад, тобто для здійснення однакових видатків;
- визначення ступеня вирівнювання доходів для встановлення зацікавленості органів місцевого самоврядування у зростанні доходних джерел;
- вирівнювання видатків бюджетів органів місцевого самоврядування для забезпечення надання суспільних послуг на єдиному рівні, гарантованому законами країни.

Аналіз даних останніх років засвідчує, що амплітуда коливань граничних значень видатків з розрахунку на одну особу наявного населення залишається досить значною, а розбіжності між максимальним і мінімальним рівнями постійно зростають.

Під час проведення фінансового вирівнювання доцільно дотримуватись таких підходів:

- врахування місцезнаходження населених пунктів, природно-кліматичних, екологічних, демографічних та інших умов;
- узгодження з основними цілями та пріоритетами регіональної політики, врахування переліку депресивних територій, які потребують додаткових фінансових ресурсів;
- вирівнюванню видатків має передувати вирівнювання доходів місцевих бюджетів (як необхідна база для здійснення однакових видатків);
- забезпечення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні доходних джерел.

Восьмого вересня 2005 р. був ухвалений Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів».

Стимулювання розвитку регіонів – комплекс правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку регіонів на основі поєднання економічних, соціальних і екологічних інтересів на загальнодержавному і регіональному рівнях, максимально

ефективного використання потенціалу регіонів в інтересах їхніх жителів і держави в цілому

Метою стимулювання розвитку регіонів визнано:

- підвищення рівня життя населення, подолання бідності і безробіття, формування середнього класу;
- ефективне використання економічного, наукового, трудового потенціалу, природних та інших ресурсів, забезпечення оптимальної спеціалізації регіонів у виробництві товарів і наданні послуг; створення рівних умов для збалансованого розвитку регіонів України; забезпечення додержання визначених державою соціальних гарантій для кожного громадянина незалежно від місця його проживання;
- подолання депресивного стану окремих територій, своєчасне і комплексне розв'язання проблем охорони довкілля.

У цьому Законі визначено такі основні засади, на яких має базуватись стимулювання розвитку регіонів:

збалансування інтересів держави та регіонів; створення сприятливого інвестиційного середовища в регіонах;

- програмно-цільовий підхід до розв'язання проблем соціально- економічного розвитку регіонів;
- максимальне наближення послуг, що надають державні та місцеві органи влади, до споживачів цих послуг;
- співробітництво центральних і місцевих органів влади під час вирішення проблем регіону.

Регіон – області, місто Київ.

У Законі визначено сутність поняття «депресивні території», подано їхню класифікація та показники росту, за якими території набувають цього статусу.

Депресивна територія - регіон чи його частина, рівень розвитку яких за показниками, визначеними у законодавстві, є найнижчим серед територій відповідного типу.

Депресивні території поділяють на **такі групи**:

- 1) регіони;
- 2) промислові райони (частка зайнятих у промисловості перевищує частку зайнятих у сільському господарстві);
- 3) сільські райони (частка зайнятих у сільському

господарстві перевищує частку зайнятих у промисловості); 4) міста обласного значення.

Депресивними визнають:

- *регіони*, у яких протягом останніх п'яти років середні показники валової доданої вартості на одну особу є найнижчими;
- *промислові райони*, у яких протягом останніх трьох років середні показники рівня безробіття, зайнятості у промисловості є найвищими, а обсяг промислового виробництва на одну особу та рівень середньої заробітної плати – найнижчі;
- *сільські райони*, у яких протягом останніх трьох років густота сільського населення, його природний приріст, обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу та рівень середньої заробітної плати найнижчі, а частка зайнятості в сільському господарстві – найвища;
- *міста обласного значення*, у яких протягом останніх трьох років є найвищими середні показники рівня безробіття і найнижчим рівень середньої заробітної плати.

Основними формами державної підтримки регіонів для стимулювання розвитку депресивних територій є:

- ✓ цільове спрямування державних капітальних вкладень у розвиток виробничої та соціальної інфраструктури;
- ✓ надання державної підтримки малим підприємствам;
- ✓ спрямування міжнародної технічної допомоги на вирішення соціально-економічних та екологічних проблем;
- ✓ удосконалення соціальної сфери, житлового будівництва, охорони здоров'я та довкілля;
- ✓ сприяння зайнятості населення, фінансування програм перекваліфікації та професійного розвитку трудових ресурсів.

Під час визначення обсягів коштів, призначених для стимулювання розвитку регіонів і подолання депресивності регіонів, не слід ураховувати сум дотацій вирівнювання та субвенцій, а також коштів, виділені на ліквідацію наслідків надзвичайних екологічних ситуацій, техногенних катастроф і стихійного лиха.

Основні засади надання субвенцій визначаються окремим законом, порядок та умови їхнього надання визначає Кабінет Міністрів України, а обсяг субвенцій на наступний бюджетний рік визначається законом про Державний бюджет України.

До складу бюджетної системи України входить майже 12 тис. бюджетів, між якими виникають відносини, що охоплюють великі за обсягом зустрічні потоки бюджетних коштів.

Міжбюджетні трансферти перераховують з рахунків Державного бюджету України органи Державного казначейства.

Порядок перерахування дотацій вирівнювання та субвенцій визначає Кабінет Міністрів України, відповідно до якого має бути забезпечена своєчасність, рівномірність, гарантованість і повнота перерахування трансфертів.

Разом з уведенням у дію Бюджетного кодексу України трансферти посідають важливе місце у міжбюджетних відносинах; вони стали основним методом бюджетного регулювання.

Останніми роками спостерігаємо сталу тенденцію до зростання ролі бюджетних трансфертів, і як наслідок – збільшення їхньої частки в сукупних доходах місцевих бюджетів. У багатьох країнах субсидії перетворилися на основне джерело муніципального фінансування, їхня частка у складі фінансових ресурсів муніципальних формувань коливається в межах 30– 60 % і становить: в Австрії – 35 % , Бельгії – 40, Фінляндії – 31, Франції – 26, Німеччині – 45, Італії – 38,

Нідерландах – 60, Польщі – 60 % та ін. За таких умов закономірними стали поява і широке застосування терміна "трансфертна держава".

Запитання для самоконтролю знань

1. Фіскальні дисбаланси в Україні.
2. Проблеми розмежування доходів і видатків між рівнями бюджетної системи і видами місцевих бюджетів.
3. Механізм перерахування дотацій місцевим бюджетам з державного бюджету і проблеми його вдосконалення.
4. Проблеми вдосконалення міжбюджетних відносин на рівні районів, міст обласного значення, селищ та сіл.
5. Міжбюджетні відносини та їхній вплив на місцеві фінанси.
6. Фінансове вирівнювання та його стан в Україні.
7. Методи бюджетного регулювання та їхній розвиток.
8. Види бюджетних трансфертів.
9. Міжбюджетна реформа в Україні: зміст, напрями проведення та вплив на місцеві фінанси.